

ФЕМІНІТИВИ В ТЕКСТАХ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

У статті розглянуто словотвірний і функціональний потенціал фемінітивів у текстах публіцистичного стилю французької та української мов; подано найпоширеніші словотвірні типи фемінітивів на підставі їхнього стосунку до різних функціональних стилів; висвітлено результати проведеного дослідження французьких й українських періодичних видань на предмет наявності в них фемінітивів.

Ключові слова: агентив, моційний дериват, словотвірна мотивація, стильова стратифікація, фемінітив.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ – у першій третині ХХІ століть зафіксовано бурхливу тенденцію використовувати фемінітиви в різних функціональних стилях французької й української мов. *Фемінітиви* – іменники семантико-граматичного жіночого роду, назви, що позначають осіб жіночої статі переважно за родом занять і соціальним становищем, а також за місцем проживання, етнічною належністю тощо. Упродовж останнього десятиліття відбувся небачений спалах уживання фемінітивів, що поступово виходять за межі розмовного стилю мовлення й стають надбанням стилів публіцистичного й офіційно-ділового, вибудовуючи, отже, певну закономірну стратифікацію. Її складність змушує по-особливому поставитися до розв'язання низки супровідних проблем, як-от визначення продуктивних словотвірних типів, попередження небажаних конотацій, наявність яких відкидає можливість користуватися цими назвами в мові преси, урахування фактору милозвучності тощо. Ця активізація зумовлена потребами в значному оновленні номінативних засобів мови як наслідок появи/актуалізації значно більшого кола понять, що потребують мовного вираження; у дальшому коригуванні – нормуванні та систематизації різних сегментів словотвірної структури літературних мов; у розширенні загальностилістичних (номінативно-експресивних) і власне стильових можливостей мовного самовираження [3, с. 3].

Мета статті – дослідити динаміку та засадничі принципи творення фемінітивів у французьких й українських джерелах публіцистичного стилю.

Аналіз актуальних досліджень. Питанням лінгвістичного дослідження гендеру в Україні тією чи іншою мірою присвячені роботи Л. Ставицької (2005), О. Левченко (2010), О. Комова (2014). Гендерну маркованість мовних одиниць вивчали О. Горошко та Н. Галунова (2006), Н. Куликовська (2006), Л. Саліонович (2006), Ю. Андрійченко (2011), а гендерні особливості перекладу – Е. Васильєва (2010), Л. Рубан (2013). Словотвірну фемінізацію дослідили А. Нелюба (2011), А. Архангельська (2013), О. Тараненко (2015), Н. Малюга (2015). Функціонування фемінітивів описали М. Навальна (2014), А. Марчук (2016), андронімів – В. Познанська (2011).

Особливостям моційних дериватів і процесу фемінізації у французькій мові присвятили власні дослідження Anne-Marie Houdebine-Gravaud (1992), Daniel Elmiger (2000), Elizabeth Dawes (2004), Itsuko Fujimura (2005), Michèle Lenoble-Pinson (2006), Dominique Eriphane (2007), Pascal Gygaх і Noelia Gesto (2007) й ін.

Виклад основного матеріалу. На дериваційному рівні фемінітиви – назви осіб жіночої статі – мають диференційовану сукупність афіксів, за якими виокремлюють їхні словотвірні типи. Так, в українській мові існують моційні деривати із суфіксами **-к-а, -ес-а, -ис-а, -(н)иц-я, -(к)ин-я, -ш-а, -их-а**, а у французькій – із суфіксами **-trice/-teuse, -eresse/-oresse, -esse** і низкою інших, а також із флексією **-е**. У значеннєвому плані вони відрізняються наявністю чи відсутністю певних конотацій, що зумовлює їх розподіл за різними сферами вживання.

Процес активного поширення корелятивних форм жіночого роду впливає на вдосконалення регулярних виявів родової категоризації іменника. Наприклад, у пасивні форманти переходять пов'язані з жіночим родом суфікси **-ш-а, -ис-а**, пор: укр. *учитель* – *учительша, учителька*; *директор* – *директорша, директриса, директорка* [2, с. 91]. Поширення корелятивних форм жіночого роду спостерігаємо й у французькій мові: *docteur* – *docteure, doctoresse, docteuse, doctrice* (у значенні «femme médecin»).

Типи словотвірної фемінізації помітно різняться між собою за своїми частотними та стилістично-конотативними характеристиками: в українській мові найчастішим із них виступає, як і до цього, тип із суфіксом **-к-**, але він же, з іншого боку, порівняно більше – у багатьох формах своєї конкретної реалізації – позначений конотаціями розмовності й, отже, тим чи тим ступенем стилістичної зниженості. Саме це, безперечно, уже протягом тривалого часу стоїть на заваді, наприклад, міжстильовому використанню фемінітивів на зразок *діловодка, науковка, облікова, службовка, урядовка* [3, с. 11]. Французький суфікс **-euse** також може мати пейоративне значення [5, с. 28], а суфікс **-asse** – відверто розмовний, подекуди зневажливий відтінок: *bombasse, cruchasse, feignasse* і под.

Треба сказати, що в рядах парних протиставлень суфіксам усіх іменників чоловічого роду властива первинна семантична функція особи і вторинна граматична функція роду. В іменниках жіночого роду така закономірність значень не існує [1, с. 56], що й становить перешкоду для впровадження фемінітивів до різних рівнів стильової стратифікації обох мов.

На користь активізації словотвірних типів – дериватів із суфіксами **-(н)иц-я, -(к)ин-я** – «працюють» такі важливі фактори, як: 1) у структурному плані – регулярність творення незалежно від кінцевого характеру твірної основи; 2) у стилістичному плані – відсутність у них конотацій розмовності, а для типу на **-(к)ин-я**, крім того, ще й, з одного боку, наявність певної стилістичної піднесеності (пор. також *героїня*), а з іншого, – значно менша продуктивність його в сучасній російській мові, але помітна представленість у мовній практиці діаспори [3, с. 11].

Під час проведення аналізу українських текстів публіцистичного стилю ми виявили такі моцйні деривати із цими суфіксами: 1) **-(н)иц-я**: *винахідниця, вишивальниця, гонниця, дослідниця, засновниця, заступниця, керівниця, нападниця, науковиця, очільниця* тощо: Зокрема, на цьому історично-кулінарному поприщі значних успіхів досягла львівська **дослідниця** галицької кухні *Маріанна ДУШАР* (www.day.kyiv.ua, 10.08.2018); 2) **-ин-я**: *біологиня,*

видавчиня, генералиня, кравчиня, драматургиня, етнологиня, культурологиня, політикиня, соціологиня, хірургиня й т.ін.: *Її мати-кравчиня в сорокових підпільно шила синьо-жовті прапори* (www.zaxid.net, 26.03.2014). Окрім цих дериватів трапляються деривати із суфіксом **-ес-а**: *адвокатеса, гідеса, пілотеса, поетеса* й ін.: *Першою до Центру прийшла Богданка Макарчук, луцька інста-гідеса* (www.visitlutsk.com, 08.09.2018).

Крім того, в українській періодиці були знайдені деривати із суфіксом **-к-а** – попри те, що вони можуть мати конотацію розмовності. Ось їхні приклади: *авторка, адміністраторка, акордеоністка, бухгалтерка, ветеранка, володарка, диригентка, діячка, завідувачка, капітанка* й под.: *У жовтні ЄСПЛ безстроково заборонив слідчим отримувати дані з мобільних авторки та ведучої програми «Схем» Наталки Седлецької* (www.radiosvoboda.org, 21.11.2018); *Диригентка з Львівщини керуватиме оркестром австрійської опери* (www.zaxid.net, 02.02.2017).

У французькій мові вибір суфікса також може бути зумовлений його значенням. Скажімо, суфікс **-esse** сьогодні вважається застарілим, а то й принижувальним, і трапляється в обмеженому ряді слів типу *une hôtesse, une mairesse, une maîtresse, une poétesse* [4, с. 22]. У французьких текстах публіцистичного стилю знайдено декілька дериватів із цим суфіксом, як-от *fliquesse, ministresse, notairesse, typesse* (деякі з них уживаються в юридичній мові [там само, с. 24]): *Madame la Ministresse de la Sécurité Nationale, [...]* (www.lemonde.fr, 13.12.2008).

Загалом дериватів із суфіксами **-eresse/-oresse** трапилося небагато: *défenderesse, doctoresse: La fausse doctoresse néo-zélandaise a exercé pendant plus de vingt ans au Royaume-Uni* (www.lemonde.fr, 20.11.2018). Фемінітиви, утворені за допомогою суфіксів **-teuse/-trice**, численніші: *acheteuse, chanteuse, conteuse, visiteuse; accompagnatrice, collaboratrice, dégustatrice, éditrice, médiatrice* тощо: *En faisant disparaître les intermédiaires, les sites s'assurent ainsi de réduire la circulation des données des visiteurs et visiteuses vers des entreprises tiers*

(www.helloopenworld.com, 06.02.2018); *La médiatrice du crédit sur le départ* (www.lefigaro.fr, 03.10.2014).

Зауважимо, що взагалі суфікс **-euse** позначає, окрім особи жіночої статі, машини, як-от: *balayeuse, faneuse, moissonneuse* і т. ін., що спричиняє явище полісемії [там само, с. 30]. Поміж знайдених дериватів з іншими суфіксами: *beurette* (від *beur*), *cheftaine* (від *chef*): *Pour poursuivre ses activités durant la saison 2016–2017, le groupe doit renforcer son équipe de chefs et cheftaines* (www.leparisien.fr, 21.07.2016).

Доволі поширені агентиви-фемінитиви, утворені за допомогою флексії **-e**: *académicienne, adjointe, auteure, banquière, brigadière, caissière, candidate, chargée de mission, correspondante, cuisinière, défenseure, députée, doyenne, entraîneure, gardienne* і под.: *Le mythe du magasin sans caissière refait surface* (www.lefigaro.fr, 13.07.2018).

Активізація вживання суфіксальних фемінитивів спостерігається також за позначення неживих понять (хоча подібні випадки досі не мають системного впорядкування в граматиках і стилістиках української мови) [3, с. 16]: *Дитяче Євробачення – це щорічний міжнародний конкурс для дітей до 15 років, у якому беруть участь країни-членкині Європейської мовної спілки* (www.hromadske.ua, 09.07.2018).

Висновки. З уваги на позамовні чинники фемінитиви наприкінці ХХ – у першій третині ХХІ століть виходять за межі лише розмовного стилю мовлення й стають надбанням інших стилів, зокрема публіцистичного. У французькій та українській мовах існують різні словотвірні типи фемінитивів, які відрізняються наявністю чи відсутністю певних конотацій, що зумовлює їх розподіл за різними сферами вживання.

Широка представленість фемінитивів наявна і в українських, і у французьких періодичних виданнях, що свідчить про їхню активізацію в межах лексико-семантичної системи обох мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : підручник / Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
2. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академ. граматика укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська ; [за ред. І. Вихованця]. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
3. Тараненко О. О. Словотворення української мови в аспекті її сучасних системно-нормотворчих тенденцій (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). I / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 2015. – № 1. – С. 3-32.
4. Femme, j'écris ton nom. Guide d'aide à la féminisation des noms de métiers, titres, grades et fonctions [Ressource électronique] / В. Cerquiglini – CNRS, INaLF, 1999. – 124 p. – Mode d'accès : <https://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/994001174.pdf>.
5. Jalkanen E. La féminisation des noms de métiers, fonctions, grades et titres en France et au Québec [Ressource électronique] / E. Jalkanen. – Mode d'accès : <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201209092353>.

Barantsev Ya.A. Gender-specific job titles in the texts of journalistic style in French and Ukrainian languages

The article deals with derivational and functional potential of gender-specific job titles in the texts of journalistic style in French and Ukrainian languages; the most widespread derivational types of gender-specific job titles are presented in accordance with their belonging to various functional styles; the results of the research concerning gender-specific job titles in French and Ukrainian press are reported.

Key words: job title, feminine titles formed through suffixation, derivational motivation, stylistic stratification, feminine term.